

Molens in Hoogkerk (1): windgemalen in de polders

Siep Eldering

Hoogkerk telde in 1812 negentien watermolens, waarvan tien met schroef en negen met scheprad. De windwatermolens werden in dat jaar in kaart gebracht door het toenmalige Franse landsbestuur. Ons land maakte van 1795 tot 1813 deel uit van het Franse keizerrijk. Reeds lang voor deze telling droegen boeren rondom Hoogkerk, Leegkerk en Vierverlaten zorg voor dijken, sloten en bemaling, om zo hun bezittingen droog te houden. Harry Perton uit Groningen heeft op zijn website groninganus.wordpress.com een artikel gepubliceerd over deze molens en hun eigenaren.

Over het algemeen waren deze kleine molens grondzeilers of spinnenkoppen. Een spinnenkop is het kleinste type windmolen met een vlucht (de lengte van twee wieken samen) van acht tot vijftien meter. De meeste kleine windmolens verdwenen in de loop der tijd. De landerijen werden daarna droog gehouden door de overgebleven oude windgemalen, aangevuld met nieuwe of verbeterde molens en stoomgemalen. Deze werden door boeren gezamenlijk beheerd. De toenmalige waterschappen hadden dan ook een boerenbestuur. De kleine waterschappen in Hoogkerk gingen uiteindelijk op in vier polders of waterschappen, namelijk De Oude Held, De Jonge Held, De Zuidwending en de Vierverlatenpolder. Sinds 1975 viel dit gebied onder het waterschap Westerkwartier, sinds 1995 onder het tegenwoordige waterschap Noorderzijlvest.

De Oude Held

Het waterschap De Oude Held, met de bijbehorende Noorderwatermolen, werd opgericht in 1797. In 1978 ging deze polder op in het waterschap Westerkwartier. De Oude Held ligt tussen het Hoendiep, het Reitdiep en het Aduarderdiep en mondt uit in het Aduarderdiep aan het einde van het Kliefdiep. Een andere naam is De Oude Polder.

De molen die op deze plaats in 1779 werd gebouwd, werd in 1883 vervangen door een stoomgemaal. De oude windmolen werd in Groningen herbouwd als een stellingmolen. Dat was aan het Reitdiep, op de hoek van de Taco Mesdagstraat en de Hofstede de Grootkade. De herbouwde molen werd gebruikt als

De Oude Held, herbouwd aan het Reitdiep als De Barkmolen.

pel- en oliemolen en werd De Oude Held/De Barkmolen genoemd.

De Jonge Held

De molen van de polder De Jonge Held is gebouwd in 1826 en bemaalt de gelijknamige polder, die voornamelijk bestaat uit landerijen in en rondom Leegkerk. De molen staat aan de Oude Maar of Brundekemaar, dit water heet vanaf Slaperstil in oostelijke richting Coenderstocht, in westelijke richting De Jonge Heldtocht. Het water mondt uit in het Aduarderdiep, waar de polder op afwatert.

Slaperstil, met de molen De Jonge Held op de achtergrond, in 1944. (Familiearchief Idsingh/HVH)

In 1975 is ook het waterschap De Jonge Held opgegaan in het waterschap Westerkwartier. De molen heeft tot eind jaren tachtig van de vorige eeuw geheel op windkracht gedraaid, in 1989 is er een elektrisch gemaal aan deze molen toegevoegd om altijd bedrijfszeker te kunnen malen. De molen met de mole-

Molen De Zuidwendinger, februari 2018. Foto's: Ina Kooistra-Vogel.

naarswoning aan de Friesestraatweg zijn goed vanaf de brug in Slaperstil te zien.

De Groninger wijken De Held en Gravenburg zijn in de polders De Oude Held en De Jonge Held gebouwd. In de westelijke stadsuitbreiding komen de poldernaam en oude boerderijnamen op veel plekken terug.

De Zuidwending

De Zuidwending is de polder ten westen van Hoogkerk tussen de Zuidwending (de voormalige grens tussen Hoogkerk en Zuidhorn), het Hoendiep en het Aduarderdiep. Oorspronkelijk droegen de polder en het gelijknamige waterschap de naam Nieuwe polder. De molen met de naam Zuidwendiger, een achtkantige grondzeiler, is omstreeks 1890 gebouwd en is vanaf het fietspad langs de Zuidwending te bewonderen. De gerestaureerde molen is eigendom van de Stichting Groninger Poldermolens en is op afspraak te bezichtigen. De bemaling is in 1960 gemotoriseerd.

De Verbetering

Het waterschap De Verbetering, ten zuiden van het Hoendiep, is in 1798 opgericht onder de naam Zuidermolenpolder of Middenpolder. De polder ligt ingeklemd tussen het Hoendiep, de Hoornsedijk, de Onlandsedijk, de Paterswoldseweg en het Eelder-, en Koningsdiep. Het Koningsdiep, de Wolvetocht en de Bangeweerstertocht zijn de belangrijkste watergangen van deze polder. Oorspronkelijk had de polder twee windgemalen. De eerste molen werd in 1800 aan het Koningsdiep gebouwd, ter hoogte van Matsloot. De andere molen stamde uit 1853 en stond aan het Hoendiep, ter hoogte van de Wolvesloot. In *ODH april 2017*

beschreef molenaarszoon Jacob Doornbos zijn jeugdherinneringen aan deze plek. Beide molens in de polder droegen de naam Zuiderwatermolen en werden in 1882 afgebroken en vervangen door een stoomgemaal. Het sloopmateriaal werd gebruikt bij de bouw van een molen in Zuidwolde. De molens werden vervangen door een stoomgemaal. In 1978 is de polder opgegaan in het waterschap Westerkwartier. De wijknaam Bangeweer en de straatnaam De Verbetering herinneren nog aan deze polder.

Koningspolder

De landerijen, beter bekend als het Lege-land, waren begrensd door het Hoendiep, het Koningsdiep, Peizerdiep en de Roderwolderdijk en de gemeentelijke grenzen

met Leek en Roden. De polders hadden als naam Polder1 en Polder 1a, Vierverlatenpolder en Triplumpolder. In gegevens van het kadaster van 1832 heet dit hele gebied Koningspolder.

De Triplumpolder lag tegen het Koningsdiep aan. Hier heeft nog lange tijd een kleine Amerikaanse metalen wind- of roosmolen gestaan, die werd bediend door Hendrik Groefsema, bewoner van de boerderij aan de Roderwolderdijk 52.

Een roosmolen, die eerder bij het Leekstermeer stond, siert een tuin aan het Hoendiep Zuidzijde bij Oostwold.

Aan de zuidzijde van het Hoendiep heeft tot in de jaren zestig een molen gestaan, die bekend stond als de poldermolen van de gebroeders Bos. De molen waterde niet op het Hoendiep af maar voerde overtollig water af in zuidwaartse richting, naar de Matsloot bij Roderwolde. Het windgemaal heeft tot 1946 dienst gedaan en is in dat jaar vervangen door een elektrisch gemaal. De oude molen is in 1963 afgebroken (zie ook de rubriek 'Toen en Nu', achterin dit blad).

Het hele gebied dat door deze molen werd bemalen en ook wel de Bospolder werd genoemd, is inmiddels opgegaan in industrieterrein Westpoort. Het is jammer dat van de historie van het gebied niets is terug te vinden in de straatnamen van Westpoort.